

כתיבה: אביעד שלמה מוריה
עריכה: הרבנית שרון רימון

שירת האדם

דף לימוד על תהלים מ"ד - מ"ח - שבוע מס' 122

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

[פרק מ"ד](#) - קריאה לישועת העם מחורבן לאומי

[פרק מ"ה](#) - שיר ידידות למלך ולכלתו

[פרק מ"ו](#) - מזמור שבח על הגנתו של ה' על העם ועל עירו

[פרק מ"ז](#) - קריאה להמלכת ה' על כל הגויים

[פרק מ"ח](#) - הלל לאלוהים על עזה ותפארתה של עירו

לימוד מעמיק

שירת האדם

השבוע קראנו מספר מזמורים משירי 'בני קרח'.

כבר בפתיחת הספר, הצגנו את העובדה כי ספר תהלים הוא הראשון המבטא את היכולת של היצירה האנושית להתקדש, ואת הערך שניתן לדברי האדם אל האל. בשיעור היום, נבחן חלק מהמזמורים שלמדנו השבוע ונראה שבתוך דברי המשורר יכולים לבא לידי ביטוי רעיונות המציגים את הגישה האנושית לאירועים, ולעתים הם עשויים להיות שונים מאד מהרעיונות המובעים בתורת הנביאים, אפילו עד כדי עימות.

הצעה ללימוד בקבוצות

נתחלק לשלוש קבוצות. כל קבוצה תלמד את אחד המזמורים של השבוע. בלימוד נעבור על תוכן המזמור, ננסה לזהות אירועים תנ"כיים שהוא עשוי להיות קשור אליהם, ונראה את גישת המשורר לאירוע. לאחר מכן נתאסף לסכם את מה שלמדנו בכל מזמור, ולדון בעולה מן הלימוד. מצורפים דפי לימוד לשלוש הקבוצות:

[קבוצה א - מזמור מ"ד](#)

[קבוצה ב - מזמור מ"ה](#)

[קבוצה ג - מזמור מ"ו](#)

חלק א - מזמור מ"ד: התמודדות עם חורבן לאומי

ניתן לחלק את מזמור מ"ד לארבעה חלקים:

א-ט - ישועת ה' לעם בעבר

י-יז - תיאור החורבן והסתר הפנים בהווה

יח-כג - העם דבק בה' למרות הקשיים

כד-כז - זעקת העם לישועה

נראה כי המשורר נמצא בעיצומה של תקופה קשה לעם ישראל, תקופה של חורבן ואף גלות ומכירת ישראלים לעבדות: הַתְּנַנְנוּ כְּצֹאן מֵאֶקֶל וּבְגוֹיִם זָרִיתָנוּ: תִּמְכְּרֶנּוּ עִמְךָ בְּלֹא-חֶזֶן וְלֹא-רְבִית בְּמַחֲרִיקֶהָ (מ"ד, יב-יג). רבים מהמפרשים ראו בו תיאור של הגלות והחורבן - אם של ממלכת ישראל ואם של המקדש וממלכת יהודה. עם זאת - ניתן לזהות תקופות קשות נוספות המתאימות לתיאורים הללו, אם בתקופת שעבודי המלכויות בספר שופטים, או בעת חורבן משכן שילה (ראה [סרטון מאת הרב יעקב מדן](#)).

שתי טענות טוען המשורר כלפי אלוהים. **ראשית**, הוא מזכיר בפניו את ישועותיו מן העבר, שהועברו בסיפורים מאב לבן, ואת הקשר המיוחד עם ישראל בעת כיבוש הארץ: אֶת־הַיְהוָה מִלְכִי אֱלֹהִים צִוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב: כִּי צָרִינוּ נִגְנַח בְּשִׁמְךָ נְבוֹיִם קָמִינוּ: (מ"ד, ה-ו). כנגד תיאורי הישועה בעבר, בחלקו הראשון של המזמור, עומד המצב בהווה המתואר בחלקו השני של המזמור: אֶרֶץ-זִנְחָתָהּ וְתַקְלִימָנוּ וְלֹא-תִצָּא בְּצַבָּאוֹתֵינוּ (מ"ד, ו) - המשורר מתאר כיצד חדל אלוהים לסייע לישראל.

שאלה למחשבה

חוו דעתכם, מה באה ההנגדה הזו להביע? כיצד היא משרתת את טענת המשורר?

טענתו השניה של המשורר מופיעה בחלקו השלישי של המזמור. למרות החורבן והתחושה שה' עזב את העם, מתאר המשורר מציאות בה העם ממשיך לדבוק בה' ובאמונתו, ואינו פונה לאלים אחרים: כָּל-זֹאת בְּאֵתָנוּ וְלֹא שָׁכַחְנוּךָ וְלֹא-שָׁקַרְנוּ בְּבְרִיתְךָ (מ"ד, יח). ניתן לחוש את הטענה העולה מתוך הדברים - אתה עזבת אותנו, אבל אנחנו לא עזבנו אותך. **יש כאן אמירה נועזת המאשימה את ה' בחורבן ובנטישה לשווא**. המשורר מדגיש ומקצין את דבריו ע"י האמירה שאלוהים יודע את כוונותיהם ומחשבותיהם של האנשים, המתאמצים תמיד לשם שמים: אִם-שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וּנְפָרֵשׁ כַּפֵּינוּ לָאֵל זָר: הֲלֹא אֱלֹהִים יַחְקֲרֵזֹאת כִּי-הוּא יִדַּע תַּעֲלָמוֹת לֵב (מ"ד, כא-כב).

שאלה למחשבה

האם הטענות הקשות הללו עשויות להיות תואמות את האירועים התנ"כיים שהצענו לעיל?

וכיצד היה הנביא מסביר את החורבן בתקופות הללו?

ניכר כאן באופן מובהק שתפיסת המשורר, ואולי גם העם כולו, את עצמם ואת מעשיהם, יכולה להיות שונה מאשר המבט הנבואי - האלוהי. אנו רגילים לשמוע את נקודת המבט האלוהית למציאות, הבאה לידי ביטוי בסיפורי הנביאים המביעים את עמדתם השיפוטית כלפי המציאות. אך יתכן שבמזמור זה אנו נחשפים ל**נקודת מבטם של בני האדם החיים בתקופות הללו: הם אינם מבינים במה חטאו** ועל מה הם נענשים בחומרה רבה, וחשים כי החורבן בא עליהם **שלא בצדק, ובניגוד להבטחות האלהיות** לעזור לעם ישראל בעת צרה (ראה [בסרטון מאת ד"ר יוסי פרג'ון](#)).

דוגמא לכך אנו מכירים **בדבריו של גדעון למלאך**, שם הוא מזכיר את נפלאות ה' ששמע מאבותיו, וטוען כנגד עזיבת ה' אותם לפני המדינים. זאת למרות מזבח הבעל והאשרה המונח בחצר בית אביו יואש. דוגמא נוספת לאופן השונה בו תופס העם את החורבן, קיימת **בדברי גולי מצרים לירמיהו**, הטוענים מנקודת מבטם כי דווקא עבודת ה' ועזיבת האלילים הם שהביאו עליהם את החורבן והצער. במקרה הראשון, מקבל גדעון חיזוק לדבריו, והמלאך מדרבן אותו להושיע את ישראל בפלאות כימי קדם, ואילו בשני מביאים העם על עצמם חורבן על חורבנם, ומצרים נתפסת גם היא בידי בבל.

שאלה לדין

נסו לחשוב - מה ההבדל העקרוני בין גישתו של גדעון לבין גישתם של גולי מצרים? כיצד קרה שאלה הגיעו לכדי כפירה בה', ואילו גדעון נבחר לישועה?

למרות המורכבות של הדעה המובעת במזמור, הוא הוכנס לספר תהלים המתקדש בקדושת התנ"ך. משמעות הדבר היא **מתן לגיטימציה והבנה להלכי הרוח האנושיים, ולחשיבות הביטוי של התסכול והצער** שיכולים להתגבש בלב האנשים גם אם מתוך טעות, כל עוד הם בוקעים מתוך אמונה בה' ותמימות חז"ל רתמו את המזמור הקשה הזה לתוך העולם האמוני של העם בגלות, ופסוק כג: **כִּי־עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כְּלֵהֵים נִחַשְׁבָנוּ כְּצֶאֱן טְבֻחָהּ - הפך לסיסמא שגורה על קידוש שם שמיים בגלות ועל דבקות עם ישראל בה' גם בזמנים הקשים** (ראה **בפוסט מאת הרב אלחנן סמט ובפיוט**).

שיר

האזינו לשיר **'מה אתה רוצה ממני' של חנן בן ארי**, וחשבו על שירים נוספים המבטאים את ההתמודדות האנושית עם הקושי באופנים דומים.

חלק ב - מזמור מ"ה: שבחים למלך

מזמור זה מוגדר על ידי כותרתו כ'שיר יְדִידוֹת'. כבר בפתיחתו מציג המשורר את עצמו ומקדים בתיאור המוטיבציה שלו לכתובת השיר לכבוד המלך: **רָחַשׁ לִבִּי דָבָר טוֹב אֲמִר אֲנִי מַעֲשֵׂי לְמֶלֶךְ לְשׁוֹנֵי עֵט סוֹפֵר מְהִיר (מ"ה, ב)**. פתיחה זו מחזקת לנו כקוראים את התחושה האנושית הישירה העומדת מאחורי כתיבת המזמור.

המזמור מחולק לשניים - בחציו הראשון (ג-ח) ישנו הלל למלך, הנוגע ביפיו, בגבורתו, ובמשפט הצדק שלו. המשורר גם טוען כי אהבת הצדק של המלך היא שהביאה להמלכתו על ידי ה': **אֶהְבֶּתְּ צֶדֶק וְתִשְׁנֵא רָשָׁע עַל־כֵּן מִשְׁחָךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ שָׁמֹן שְׂשׂוֹן מִחֶבְרִיךָ (מ"ה, ח)**. חלקו השני של המזמור (ט-יז) מתייחס לצד הנשי של המלוכה. הוא מתאר את הבשמים הרבים שבהיכלי המלך, ואת הנשים הרבות הנצבות בארמנו. בתוכן מתייחס המשורר לאחת ספציפית, אולי נסיכת צור - **'בת צור' - וקורא לה להצטרף להיכל המלך ולזכות בכבוד הבא עם נישואין למלך**.

מתוך הנתונים העולים לנו בפרק - מבחירת המלך על ידי אלוהים ומשיחתו בשמן, דרך הפאר המתואר בארמונו והנשים הרבות, נדמה שראוי לשייך אותו לתקופת שלמה המלך. גם אהבת המשפט המתוארת מתאימה למסופר לנו כבר בהמלכת שלמה, בבחירתו לבקש מה' דוקא את החכמה לשפוט את העם (ראה גם **בפוסט מאת נתנאל שפיגל**).

שאלה למחשבה

במידה והייתם כותבים מזמור הלל לשלמה המלך ולמלכותו, באילו שבחים הייתם משתמשים? מה הייתם מדגישים?

מה דעתכם על השבחים המתוארים במזמור?

השבחים המופיעים במזמור עלולים לגרום לנו לנוע בחוסר נוחות. הרי ריבוי הפאר והנשים מתואר לנו הן בתורה והן בנביא, כאיסור מפורש על המלך, שאולי אף הביא את שלמה לחטא ולפיצול הממלכה ממנו. ה'שגל' הנצבת לימינו של המלך, מתוארת במקרא רק בהקשר של [מלכים נוכריים](#), ובכלל במקרא, השורש 'שגל' נחשב כשורש בוטה, שתוקן בפסוקים רבים על ידי סופרים לקרי מעודן יותר של לשון 'שכיבה'. תאוות היופי המוזכרת בפסוק יב, ונערות הבתולות המובלות יחד עם הרעיה החדשה הנכנסת לבית המלך, מזכירים את [המלך אחשורוש](#), ולא התנהלות של מלך ישראלי (ראה [פוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון](#)).

האם אלו התיאורים בהם היינו משתמשים כדי להלל מנהיג דגול של עם ישראל?

נראה כי הקושי הזה הביא את חז"ל, ובעקבותיהם פרשנים רבים, ללמוד את המזמור הזה כמשל לה' וכנסת ישראל, או שפירשו את השבחים למלך באופן מטאפורי (ראה דוגמאות לכך ב[פוסט מאת דניאל שרשבסקי](#), [פוסט מאת הרב יהושע ויצמן](#) וב[סרטון מאת ד"ר בני גזונדהייט](#)). דוגמא מיוחדת למתח בין פשטו של מזמור זה לבין הדרשה שבחרים חז"ל להוציא ממנו נמצאת במסכת שבת, בנוגע למחלוקת תנאים האם כלי נשק נחשב כתכשיט בשבת:

תלמוד בבלי שבת סג עמוד א

מ"ט דר"א דאמר תכשיטין הן לו דכתיב (תהלים מה, ד) חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך א"ל רב כהנא למר בריה דרב הונא האי בדברי תורה כתיב א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו א"ר כהנא כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה הש"ס ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא.

תרגום: מה הטעם שאמר ר' אליעזר שכלי הנשק נחשב כתכשיט? שכתוב: "חגור חרבך על ירך גבור הודך והדרך". אמר רב כהנא למר בנו של רב הונא: **הרי הפסוק הזה על דברי תורה נכתב**. אמר לו: אין מקרא יוצא מידי פשוטו. אמר רב כהנא: כשהייתי בן שמונה עשרה גמרתני ללמוד את כל הש"ס ולא ידעתי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד עכשיו.

רב כהנא עומד מופתע מול הרעיון שניתן לקרא את המזמור כפשוטו, ללא הפירוש המשלי אותו הוא מכיר, בו כלי הנשק שהמלך מתקשט בו במזמור הוא בעצם התורה. הרעיון המחודש הוא שגם לפשט של המזמור יש מקום, ובמיוחד לפשט כזה המאדיר את כלי המלחמה (ואולי גם לזה שבהמשך המזמור - המהלל את ריבוי נשי המלך). לדעת חכמים במשנה, הרי **לא יעלה על הדעת שכלי נשק יחשב דבר חיובי**, כאשר כל הנביאים מנבאים על התקווה לשלום של אחרית הימים - "אמרו לו לרבי אליעזר וכי מאחר שתכשיטין הן לו מפני מה הן בטלין לימות המשיח?" (ראה גם [פוסט מאת חנן פורת](#)).

ואמנם, שוב אנחנו מגלים כאן את הרובד המיוחד של ספר תהלים, המשקף לא בהכרח את האידיאל העליון והנצחי, אלא את **השקפת העולם המציאותית של האנשים החיים באותו הרגע**, ואת **הפאר שהם רואים הן בכוח המלחמתי של מלכם, והן בפאר וביופי של ארמון המלא בבנות מלכים**.

שיר ושאלה לדין אקטואלי

בעולם המודרני, שירי השלום מעלים לעתים מתח אל מול העולם הדתי. ב'שיר לשלום' שכתב יאיר רוזנבלום, נכתב 'רק שירו שיר לשלום, אל תלחשו תפילה, מוטב תשירו שיר לשלום, בצעקה גדולה'.

השיר בא לבטא ולהדגיש את האחריות שיש לאדם ולמעשיו על הבאת השלום, אך הרמיזה כי תפילה לא מועילה, הפריעה מאד לדתיים שרצו להתחבר לשיר.

מכירים שירים נוספים כאלה? האם אתם מתחברים אליהם? כיצד אתם מגשרים בתוכם על הפער?

אפשרות אחת להתמודדות, מתבטאת באופן דומה למה שעושים חז"ל במדרש - מעין דרשה של השיר באופן שיתאים יותר לתפיסת העולם שלנו. כך מציע יהורם גאון לתלמיד שלו בבית ספר למוזיקה, מישל כהן, ומסביר כי 'אל תלחשו תפילה' כוונתו שבמקום ללחוש את התפילה, יש לצעוק אותה ([דקה 2:18 בסרטון](#)).

אפשרות אחרת שמקובלת לא פחות, היא ממש לשנות את מילות השיר: האזינו [לביצועה של מירי אלוני](#), ושימו לב לתיקונים שהיא מבצעת בשיר.

מה אתם חושבים על תיקונים הנעשים בשיר לאחר כתיבתו? האם נכון לעשות זאת? האם אתם מעדיפים לפרש את השיר באופן שיתאים לכם אישית? או בכלל לא לשיר שירים כאלה?

ניתן להרחיב את הדיון לסוגים נוספים של שירים - כמו שירי אהבה.

חלק ג - מזמור מ"ו: חוסנה של עיר האלהים

את מזמור מ"ו ניתן לחלק לשלושה חלקים, על ידי המילה 'סלה', או לשניים, על פי הפזמון החוזר: ה' צבאות עֲמְנוּ מִשָּׁבֵב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סָלָה (מ"ו, ח; יב).

המזמור פותח בהכרזה: אֱלֹהִים לָנוּ מִחֶסֶד וְעוֹ עֲזָרָה בְּצָרוֹת נִמְצָא מְאֹד (מ"ו, ב) ומביע את הבטחון של העם בישועת ה', עד כדי כך שאינם יראים מאסונות הטבע ומהתערעות הממלכות מסביב: עַל־כֵּן לֹא־נִירָא בְּהִמְיֵר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יָמִים (מ"ו, ג). במרכז של המזמור, תולה המשורר את הבטחון הזה ב'עיר האלוהים', שנוכחות ה' בקרבה מגנה ומושיעה אותה בעת צרה: נִהָר פְּלָגָיו יִשְׁמְחוּ עִיר־אֱלֹהִים קִדְשׁ מִשְׁכְּנֵי עֲלִיּוֹן: אֱלֹהִים בְּקַרְבָּה בְּלִתְמוֹט יַעֲזֹרֶה אֱלֹהִים לְפָנוֹת בְּקֶרֶךְ (מ"ו, ה-ו).

לבסוף, מתאר המשורר תקווה לעתיד, בו ה' ישבית את כל המלחמות בין הגויים, אולי אף בכח הזרוע, ושוב - יגן על ישראל עמו (ראה [סרטון מאת הרב אלקנה שרלו](#)).

התיאורים הללו במזמור מזכירים במידה רבה את [תקופת חזקיהו וסנחריב](#), כאשר תמורות רבות התרחשו סביב לממלכת יהודה עם עלייתה של האימפריה האשורית, וממלכות רבות נכבשו תחתיה, ואילו ירושלים - עיר האלוהים החזיקה מעמד אל מול האיום. שבירת כלי הנשק של הגויים המתוארת בפסוק י מתאימה לתיאור מלאך ה' המכה את צבא מלך אשור, ולשקט היחסי שמגיע לאחר מכן לאזור, עד עלייתה של ממלכת בבל כמאה שנה מאוחר יותר. גם עזרת האלוהים הבאה 'לפנות בוקר' מתאימה לישועת ירושלים בעת ההיא המתגלה בהשכמת הבוקר. הנביאים באותה העת, [כישעיהו](#), אכן מתארים את חוסנה של ירושלים, ואף מונעים את העם מלחפש עזרה במקום אחר, תוך הבטחה שה' יגן על העיר, מקום משכנו. נראה שנבואות אלו השפיעו על תפיסת העם ומזמור זה משקף אותן (ראה גם [בסרטון מאת ד"ר בני גזונדהייט](#)).

אמנם, הטענה כי עיר האלוהים מוגנת על ידי ה' לעולם, הופכת לתפיסה מוטעית בהמשך. לקראת חורבן הבית, העם היושב בירושלים מסרב להאמין לדברי הנביאים שעיר האלוהים עלולה להיחרב ועליהם לשפר את מעשיהם כדי להנצל מחורבן. בעקבות תפיסתם הם גם מאשימים את ירמיהו שהוא נביא שקר. לטענתם, לא יתכן שנביא אמת ינבא על חורבן המקדש וירושלים. יתכן שהם הגיעו למסקנתם זו בעקבות זכרון מפלת סנחריב ונבואות ישעיהו וחבריו. ויתכן גם שהיתה מבוססת על תפיסה אמונית מוטעית (ראה [פוסט מאת נתנאל שפיגל](#)). אל מול תפיסה מוטעית זו מתמודדים [ירמיהו](#) ו**יחזקאל** - נביאי החורבן - בחלק מרכזי מנבואותיהם.

שאלה לדיון

כיצד ניתן לגשר על הפער בין נביאי תקופת חזקיהו לנביאי החורבן? במקום אחד מבטיח ה' להגן על העיר בכל מחיר, ובמקום אחר הוא יוצא נחרצות נגד ההנחה כי יש לירושלים זכות עצמית כלשהי. מה השתנה?

ניתן לחוש את המתח הזה כאשר משווים זאת למה שהתחולל במדינת ישראל בין מלחמת ששת הימים למלחמת יום הכיפורים. שירי הבטחון והמוראל, שהיו בנמצא מאז קום המדינה, צברו תאוצה לאחר הצלחה הגדולה במלחמת ששת הימים, והביעו תחושת אופוריה שכביכול לא ניתן לנצח אותנו (ראה [פוסט מאת הרב ד"ר יואל בן נון](#), המחבר את המזמור לתקופה). אולם, לאחר ההפתעה וההתמודדות עם מלחמת יום הכיפורים, שירים כאלו הפכו להיות פחות רלוונטים, בין השאר מתוך שברון האמונה שעבר על העם. התעוררה תחושה צינית שלא אפשרה לשיר שירי מורל וכוח באותו הבטחון ובאותה התמימות. קראו על כך [במאמר זה](#).

שאלה לדיון

מה דעתכם - האם שירי הבטחון חסרים היום? כיצד ניתן להתחבר ולחבר אנשים לשירים כאלה, מבלי שזה יפגע בהכרת המורכבות של המציאות?

סיכום

במסענו בשלושה ממזמורי בני קרח, נוכחנו לראות כי בכתיבת מזמורי תהלים מעורבים לעתים רגשות ותפיסות אנושיים, שאינם בהכרח משקפים את הגישה התורנית והנבואית. ראינו טענות כלפי שמיים על נטישה אלוהית, המתעלמות אולי מחטאי העם; ראינו שיר הלל המתבסס על תפיסות תרבותיות זמניות ומפאר את המלך בדברים שרוח התורה אינה נוחה מהם; ולבסוף גם נגענו במתח הנוצר לעתים סביב הבטחה אלוהית שיכולה להתפרש לא נכון על ידי העם, ובאופן מוגזם, וליצור בטחון כוזב בזמנים שאינם מתאימים לכך.

את כל האלמנטים הללו זיהינו כמוטיבים גם בשירה הישראלית המודרנית. נראה כי יותר מכל מבטא הדבר את היות ספר תהלים ספר שירים, הכתובים על ידי בני אדם, ומכוונים לנפש הפנימית ולרגשותיה, ושאינם תמיד מתיישרים עם האמונה או עם המציאות השכלית. הגדולה היא, שכותבי המזמורים בתהלים היו אנשי אמונה ותורה בהוויתם (כפי שהוקדם ונאמר במזמור א', וראה ב[שיעור הפתיחה לתהלים](#)) התקדשו השירים הללו כשירי קודש, על בסיס כוונת הלב והרגש הכן שהם מעוררים באדם המאמין.

להרחבה

[מאמר מאת הרב אלחנן סמט: מזמור מ"ד - כי עליך הורגנו כל היום](#)

[שיעור מאת ד"ר יושי פרג'ון \(מתוך סדרה\): גישות שונות לחורבן בספר תהלים - מזמור מ"ד](#)

[שיעור מאת הרב שלמה ברין: מלך עליון ומלך בשר ודם - עיון במזמורים מ"ד-מ"ז](#)

[שיעור מאת חנן פורת: כבוד מלכים - מזמור מ"ה](#)

[שיעור מאת חנן פורת: אלוהים לנו מחסה ועז - מזמור מ"ו](#)

[שיעור מאת הרב ברוך גיגי: אמונה בעידן של תמורות גיאופוליטיות - מזמור מ"ו](#)